

8 De analyse van complexe argumentatie in functioneel perspectief

Francisca Snoeck Henkemans

1. Inleiding

Voordat een betoog beoordeeld kan worden, moet eerst worden vastgesteld wat voor relaties er bestaan tussen de verschillende argumenten die samen het betoog vormen. In de praktijk is het vaak lastig om te beslissen welke structuur aan de argumentatie moet worden toegekend. Het is vooral vaak moeilijk om uit te maken of er sprake is van meervoudige of van nevenschikkende argumentatie, omdat deze twee structuren in een belangrijk opzicht met elkaar overeenkomen: in beide gevallen is er sprake van argumenten die rechtstreeks een standpunt ondersteunen. Het verschil is dat de argumenten bij nevenschikkende argumentatie samen één complexe verdedigingspoging vormen, terwijl meervoudige argumentatie uit twee of meer alternatieve, zelfstandige verdedigingspogingen bestaat. Deze karakterisering van de twee structuren is echter op zich nog niet zo verhelderend. Want wat voor relaties moeten er precies tussen argumenten bestaan om van een nevenschikkend complex van argumenten te kunnen spreken? Wat is precies het criterium om iets een zelfstandige verdediging te noemen?

Om een preciezere karakterisering van de relaties tussen de samenstellende delen van nevenschikkende en meervoudige argumentatie te kunnen geven, is het naar mijn idee nodig na te gaan hoe deze twee structuren in een discussie kunnen ontstaan en wat precies hun functie is bij het verdedigen van een bepaald standpunt. In dit artikel zal ik eerst een functionele verklaring geven voor het ontstaan van de verschillende vormen van complexe argumentatie. Vervolgens zal ik op basis van deze verklaring een preciezere karakterisering geven van meervoudige en nevenschikkende argumentatie.

2. Complexe argumentatie en het discussieproces

Wanneer de protagonist argumentatie naar voren heeft gebracht ter verdediging van zijn standpunt, kan het zijn dat deze argumentatie zelf weer in een bepaald opzicht onaanvaardbaar gevonden wordt door de antagonist. De protagonist kan vervolgens proberen om de kritiek van de antagonist op de argumentatie te bestrijden door nieuwe argumenten aan te voeren, of, als hij meent hier niet toe in staat te zijn, zijn argument intrekken of zijn standpunt aanpassen in het licht van de kritiek. Of de argumentatie van de protagonist complexer wordt, hangt dus zowel af van de kritische reacties van de antagonist, als van de manier waarop de protagonist op die kritiek reageert.¹

Wanneer de antagonist een bepaald argument niet aanvaardt, dan kan zijn twijfel betrekking hebben op de propositionele inhoud van het argument of op de rechtvaardigings- of ontkrachtingspotentie. In het eerste geval twijfelt hij of het

argument waar of aanvaardbaar is, in het tweede geval of het relevant is of voldoende ondersteuning biedt aan het standpunt. De antagonist zal soms alleen aangeven dat hij het argument onaanvaardbaar, irrelevant of onvoldoende vindt, zonder hier argumenten voor te geven. In dat geval komt het geven van kritiek neer op het uiten van twijfel. In andere gevallen zal hij ook een tegenwerping naar voren brengen waarmee hij duidelijk maakt waarom hij het argument niet als verdediging van het standpunt accepteert. Dit houdt in dat de antagonist in dat geval ook zelf een bepaald standpunt verdedigt, namelijk dat het argument in kwestie geen aanvaardbare verdediging van het standpunt vormt. Daarmee wordt het subgeschil gemengd.

Tot wat voor aanpassingen of uitbreidingen van de argumentatie kunnen deze verschillende kritiekmogelijkheden leiden? Dit hangt in de eerste plaats af van de manier waarop de protagonist reageert: aanvaardt hij de kritiek en geeft hij toe dat hij niet in staat is zijn standpunt afdoende te verdedigen of probeert hij de kritiek te bestrijden en zo zijn argumentatie alsnog aanvaardbaar te maken voor de antagonist?

Als de protagonist het eens is met de kritiek, dan kan hij op verschillende manieren reageren. Ongeacht het soort kritiek, kan hij er altijd voor kiezen om zijn argument in te trekken. Wanneer de kritiek inhoudt dat het argument onvoldoende gewicht heeft om het standpunt aannemelijk te maken, en de protagonist hiermee instemt, zijn er daarnaast nog twee andere reacties mogelijk. Als de antagonist geen specifieke tegenwerping noemt, maar alleen aangeeft te twijfelen of het argument voldoende gewicht heeft, kan de protagonist aan deze kritiek tegemoet komen door zijn standpunt wat minder stellig te maken. Dit gebeurt bijvoorbeeld in het volgende dialoogje:

1. P: Peter is wezen zwemmen, want zijn haar is nat.
A: Maar alleen nat haar zegt toch niet alles?
P: Dat is waar, maar het is dan toch waarschijnlijk dat hij is wezen zwemmen.

Als de antagonist wel een specifieke tegenwerping noemt, dan kan de protagonist rekening houden met die kritiek door de tegenwerping als voorbehoud bij zijn standpunt op te nemen:

2. P: Peter is wezen zwemmen, want zijn haar is nat.
A: Maar hij kan toch ook in de regen gelopen hebben.
P: Dat is waar, maar als hij niet in de regen gelopen heeft, is hij wezen zwemmen.²

Als de protagonist de juistheid van de kritiek op zijn argument erkent door zijn argument in te trekken, dan is het standpunt natuurlijk nog niet verdedigd. De protagonist kan het hierbij laten, en zal dan ook zijn standpunt moeten intrekken. Het kan echter ook zijn dat de protagonist wel inziet dat zijn argument geen deugdelijke ondersteuning is van het standpunt, maar toch meent dat zijn standpunt desondanks te verdedigen is. Om de antagonist hier van te overtuigen, zal de protagonist in dat geval na zijn eerste argument ingetrokken te hebben, een nieuwe verdedigingspoging moeten ondernemen met betrekking tot zijn standpunt. Omdat hij dan meer dan één verdedigingspoging ondernomen heeft, is er sprake van *meer-*

Francisca Snoeck Henkemans

voudige argumentatie, ook al bestaat de uiteindelijke verdediging van het standpunt in feite uit enkelvoudige argumentatie. Het eerste argument is immers al ingetrokken. Meervoudige argumentatie ontstaat daarom als gevolg van een combinatie van een kritiek-erkennende en een kritiek-bestrijdende zet. De kritiek op het eerste argument wordt erkend, maar er wordt vervolgens een nieuwe poging ondernomen om de kritiek op het standpunt te bestrijden.³

Als de protagonist het *niet* eens is met de kritiek en vindt dat zijn standpunt te handhaven is, zonder dat het nodig is om zijn argument in te trekken, zal hij proberen de kritiek van de antagonist te ondervangen of te bestrijden. Dit kan hij doen door zijn argumentatie verder uit te breiden. Hoe hij zijn argumentatie moet uitbreiden, hangt af van het soort kritiek waar hij op reageert.

Wanneer de kritiek inhoudt dat het argument onaanvaardbaar is qua propositionele inhoud, dan kan hij proberen de antagonist ervan te overtuigen dat het argument wel aanvaardbaar is door het van een ondersteuning te voorzien. Hij voert dan *onderschikkende* argumentatie aan ter verdediging van zijn argument.

Als de antagonist heeft aangegeven dat hij het argument onvoldoende ondersteuning vindt bieden aan het standpunt, dan kan de protagonist op twee manieren reageren. Wanneer de antagonist alleen aangeeft het argument onvoldoende te vinden, zonder hier een argument voor te geven, dan kan de protagonist een aanvulling op het eerste argument geven in de hoop dat de combinatie van argumenten wel voldoende is voor de antagonist.⁴ Van een dergelijke reactie is sprake in voorbeeld 3:

3. P: Hij is wezen zwemmen, want zijn haar is nat.
A: Maar dat zegt toch niet alles?
P: Ja, maar hij stonk ook naar chloor.

Wanneer de antagonist een specifieke tegenwerping noemt waarmee hij probeert aan te tonen dat het argument onvoldoende is, is er nog een extra mogelijkheid: de protagonist kan dan proberen een aanval op de tegenwerping te doen. Dit gebeurt in voorbeeld 4:

4. P: Hij is wezen zwemmen, want zijn haar is nat.
A: Maar hij kan toch ook in de regen gelopen hebben.
P: Maar het is de hele dag droog geweest.

Beide soorten reacties leiden tot *nevenschikkende* argumentatie omdat in beide gevallen alleen de combinatie van argumenten voldoende geacht mag worden om de antagonist te overtuigen van de aanvaardbaarheid van het standpunt. In voorbeeld 3 luidt de complete nevenschikkende argumentatie 'zijn haar is nat en hij stonk naar chloor', en in voorbeeld 4 'zijn haar is nat en het is de hele dag droog geweest'.

Wanneer de antagonist te kennen geeft het argument irrelevant voor het standpunt te vinden, kan de protagonist proberen hem tot andere gedachten te brengen door te verdedigen dat er wel degelijk een aanvaardbaar verband tussen argument en standpunt te leggen valt. Dit kan hij doen door het *verzwegen argument van een ondersteuning* te voorzien:

5. P: Hij heeft rood haar, dus de kans is groot dat hij een slecht gebit

heeft.

- A: Maar dat heeft toch niets met elkaar te maken?
P: Jawel, want het glazuur van mensen met rood haar is vaak erg zwak.

Het argument dat de protagonist in reactie op de beschuldiging van irrelevantie aanvoert, kan gezien worden als een ondersteuning bij het verzwegen argument van zijn oorspronkelijke argumentatie: 'Mensen met rood haar hebben vaak een slecht gebit', waarbij het argument verzwegen is dat het hebben van zwak glazuur kan leiden tot het hebben van een zwak gebit.

In figuur 1 wordt een overzicht gegeven van de verschillende kritiekmogelijkheden van de antagonist en reacties daarop van de protagonist.

Uitgangssituatie: de protagonist heeft een enkelvoudige argumentatie aangevoerd ter verdediging van zijn standpunt. Deze argumentatie wordt vervolgens door de antagonist bekritiseerd.

Figuur 1: *Overzicht van kritiekmogelijkheden en reacties*

1. DE KRITIEK OP HET ARGUMENT ALS TERECHT ERKENNEN

Kritiek Antagonist

Reactie Protagonist

a.	argument is <i>onaanvaardbaar</i>	- intrekken argument
b.	argument is <i>onvoldoende</i>	- intrekken argument
	b.1 twijfel	- standpunt afzwakken
	b.2 tegenwerping	- opnemen tegenwerping in de vorm van voorbehoud
c.	argument is <i>irrelevant</i>	- intrekken argument

Indien de spreker na kritiek a,b, of c zijn argument intrekt, maar niet ook zijn standpunt, dan kan hij vervolgens een nieuw argument aanvoeren ter verdediging van het standpunt. Dit leidt tot *meenvoudige argumentatie*.

vervolg figuur 1

2. DE KRITIEK OP HET ARGUMENT ONDERVANGEN

Kritiek Antagonist

a. argument is *onaanvaardbaar*b. argument is *onvoldoende*
b.1 twijfel

b.2 tegenwerping

c. argument is *irrelevant*

Reactie Protagonist

ondersteunen argument (*onderschik-
kende* argumentatie)aanvullend argument geven (*neven-
schikkende* argumentatie)tegenwerping ontkrachten (*neven-
schikkende* argumentatie)ondersteunen verzwegen argument
(*onderschikkende* argumentatie voor
het verzwegen argument)

3. Een functionele karakterisering van nevenschikkende en meervoudige argumentatie

Uit de analyse die zojuist gegeven is van de manier waarop complexe argumentatie in een discussie kan ontstaan, kunnen een aantal kenmerken van meervoudige en nevenschikkende argumentatie worden afgeleid. Zo verschillen de twee typen structuren in de volgende opzichten van elkaar: bij *meervoudige* argumentatie erkent de protagonist dat zijn eerste argument niet te handhaven is. Hij doet geen poging het eerste argument te 'redden' door er iets aan toe te voegen of door een specifieke tegenwerping te ontkrachten, maar trekt het in. Daarom staat de nieuwe verdedigingspoging ook geheel los van de eerdere verdedigingspoging. De enige overeenkomst tussen de beide pogingen is dat ze op hetzelfde standpunt betrekking hebben.

Bij *nevenschikkende* argumentatie handhaaft de protagonist zijn eerste argument, en probeert de kritiek op dit argument weg te nemen door het aan te vullen of door een tegenwerping te ontkrachten. De twee argumenten zijn met elkaar verbonden doordat het tweede argument een middel is om kritiek te bestrijden die naar aanleiding van het eerste argument naar voren is gebracht.

Verder gaat het bij nevenschikkende argumentatie steeds om de kritiek dat het argument onvoldoende ondersteuning biedt aan het standpunt, terwijl het voor het ontstaan van meervoudige argumentatie niet uitmaakt wat voor soort kritiek er naar voren is gebracht door de antagonist. Voorwaarde is alleen dat de protagonist inziet dat het geen zin heeft zich tegen de kritiek te verdedigen.

De twee typen reacties van de protagonist die tot nevenschikkende argumentatie leiden, zijn te herleiden tot het in de retorica gemaakte onderscheid tussen *confirmatio* en *refutatio*, ook wel *directe* en *indirecte verdediging* genoemd. In het geval van een directe verdediging, voert de protagonist argumentatie aan ter

rechtvaardiging van zijn standpunt. Bij een indirecte verdediging valt hij het standpunt of de argumentatie van de tegenpartij aan. Wanneer de protagonist een aanvullend argument geeft in reactie op de kritiek, is er sprake van een *directe verdediging*. Met een dergelijke zet probeert de protagonist de kritiek op een directe manier te bestrijden door nieuwe argumentatie aan te voeren. Van een *indirecte verdediging* is sprake wanneer de protagonist een specifieke tegenwerping van de antagonist ontkracht. Hij bestrijdt de kritiek dan op een indirecte manier door een argument van de antagonist aan te vallen.

Aan de hand van dit onderscheid in verschillende typen verdedigingszinnen, is het mogelijk om een precieze karakterisering te geven van verschillende vormen van nevenschikkende argumentatie die in de literatuur worden onderscheiden. Zo maken Pinto en Blair (1989: 220-221) onderscheid tussen: 'cumulatieve' argumentatie en 'complementaire' argumentatie.⁵ Cumulatieve argumentatie bestaat volgens hen uit een aantal min of meer gelijksoortige argumenten die elk afzonderlijk te zwak zijn om voldoende ondersteuning aan het standpunt te bieden, maar die samen een sterkere verdediging vormen. Bij complementaire argumentatie bestaat de argumentatie volgens Pinto en Blair uit ongelijksoortige argumenten, die elkaar complementeren. Deze definities van cumulatieve en complementaire argumentatie zijn niet erg duidelijk. Zo wordt niet uitgelegd wanneer er sprake is van gelijksoortige of van ongelijksoortige argumenten. Ook geven Pinto en Blair niet aan in welke zin argumenten elkaar precies kunnen complementeren. Ze volstaan met het geven van het volgende voorbeeld:

6. (1) I promised my girlfriend I'd take here to see the latest Woody Allen movie tonight. (2) She'll be really disappointed if I don't go to that movie with her, and (3) I don't have any excuse for not doing so. So (C) I guess I should take her to see that movie tonight. (1989: 221)

In dit voorbeeld worden drie argumenten aangevoerd voor het standpunt dat de spreker vanavond met zijn vriendin naar de film moet: hij heeft het haar beloofd, ze zal teleurgesteld zijn als hij het niet doet en hij heeft geen goed excuus om het niet te doen. Waarom zijn deze argumenten complementair? Naar mijn idee is de samenhang tussen de verschillende argumenten in dit voorbeeld te verklaren door de argumentatie te analyseren als nevenschikkende argumentatie die bestaat uit het ontkrachten van tegenwerpingen tegen het eerst aangevoerde argument. Het tweede en derde argument complementeren het eerste doordat ze een reactie kunnen zijn op een tegenwerping als: Maar je kunt die afspraak toch afzeggen?

Het verschil tussen complementaire en cumulatieve argumentatie is naar mijn idee dat complementaire argumentatie bestaat uit één of meer indirecte verdediging- en tegen kritiek op één van de argumenten uit het nevenschikkende complex, terwijl het bij cumulatieve argumentatie om directe verdedigingen gaat. De protagonist geeft bij cumulatieve argumentatie een aanvulling op zijn eerste argument, in de hoop dat de argumentatie als geheel voldoende zal zijn voor de antagonist. Die aanvulling bestaat niet uit een ontkrachting van tegenwerpingen tegen het eerste argument, maar uit een uitbreiding van het in de argumentatie gebruikte argumentatieschema. Wanneer voor het eerste argument gebruik is gemaakt van een argumentatieschema dat gebaseerd is op een causale relatie, kan de protagonist zijn oorspronkelijke argumentatie aanvullen door die causale relatie uit te breiden met aanvullende factoren. Zo maakt de protagonist in voorbeeld 7a

eerst gebruik van het causale verband: 'Dat er al twee mensen meerijden maakt dat jij niet mee kunt rijden', en vult hij dit verband na kritiek van de antagonist aan tot 'Dat er al vier mensen meerijden maakt dat jij niet mee kunt rijden'.

7a P: Je kunt niet met mij meerijden, want Stans en Gijsje rijden ook al mee.

A: Maar er kunnen toch wel meer dan drie mensen in jouw auto?

P: Ja, maar David en IJja rijden ook mee.

De volledige argumentatie 'Stans en Gijsje rijden mee en David en IJja rijden mee' is cumulatief, omdat de protagonist niet probeert de oorspronkelijke causale relatie te handhaven door tegenwerpingen die hierop betrekking hebben te ontkrachten, maar omdat hij deze relatie verder uitbreidt of aanvult. Daarentegen is in het volgende voorbeeld van causale argumentatie sprake van complementaire argumentatie:

7b P: Je kunt niet met me meerijden, want er rijden al vier mensen met me mee.

A: Maar voor een half uurtje is het toch wel te doen, met zijn vieren op de achterbank?

P: Nee, want daar moet ook een deel van de bagage staan.

Hier past de protagonist het causale verband waar hij van uit is gegaan niet aan, maar probeert het juist tegen een specifieke tegenwerping (dat het maar voor een half uurtje is) te verdedigen. Bij cumulatieve argumentatie lijkt de protagonist zich te verdedigen tegen een aanval op de deugdelijkheid van het verband tussen argument en standpunt *in het algemeen*. Bij complementaire argumentatie probeert hij te laten zien dat in de tegenwerping genoemde *specifieke omstandigheden* die het verband kunnen aantasten, zich niet voordoen.

Ook het gebruik van argumentatie die gebaseerd is op een kenteckenrelatie kan tot cumulatieve (8a) of complementaire (8b) argumentatie leiden:

8a P: Ze is vast verliefd op hem, want ze begint steeds te blozen als hij iets tegen haar zegt.

A: Maar dat wil toch nog niet meteen zeggen dat ze verliefd op hem is?

P: Nee, maar ze heeft het ook voortdurend over hem.

8b P: Ze is vast verliefd op hem, want ze begint steeds te blozen als hij iets tegen haar zegt.

A: Dat zegt bij haar niet zoveel, want ze bloost wel vaker als ze aangesproken wordt.

P: Maar normaal doet ze dat niet bij bekenden.

Dat cumulatieve en complementaire argumentatie twee verschillende typen nevenschikking zijn, blijkt ook uit een verschil in gebruiksmogelijkheden van bepaalde indicatoren van nevenschikking argumentatie. Sommige indicatoren lijken beter te passen bij cumulatieve argumentatie en andere bij complementaire argumentatie. Zo kunnen de argumenten uit voorbeeld 8a met elkaar verbonden worden door de indicator 'daar komt nog bij', terwijl dit bij de argumenten uit 8b niet mogelijk lijkt:

9a Ze is vast verliefd op hem, want ze begint steeds te blozen als hij iets tegen

haar zegt en daar komt nog bij dat ze het voortdurend over hem heeft.

9b *Ze is vast verliefd op hem, want ze begint steeds te blozen als hij iets tegen haar zegt en daar komt nog bij dat ze dat normaal niet doet bij bekenden.

Voor de indicator 'terwijl' geldt precies het omgekeerde: 'terwijl' kan wel bij complementaire argumentatie gebruikt worden maar niet goed bij cumulatieve argumentatie⁶.

10a *Ze is vast verliefd op hem, want ze begint steeds te blozen als hij iets tegen haar zegt, terwijl ze het voortdurend over hem heeft.

10b Ze is vast verliefd op hem, want ze begint steeds te blozen als hij iets tegen haar zegt, terwijl ze dat normaal niet doet bij bekenden.

4. Consequenties voor de analyse van de argumentatiestructuur

Wanneer complexe argumentatie geanalyseerd wordt als het resultaat van specifieke verdedigingspogingen tegen verschillende soorten kritische reacties van een antagonist, blijkt het mogelijk de verschillende argumentatiestructuren op een precieze manier te karakteriseren. Van nevenschikking argumentatie is sprake als het ene argument gezien kan worden als een poging om kritiek dat het andere argument onvoldoende gewicht heeft weg te nemen. De argumentatie is meervoudig als het ene argument niet kan dienen om het andere meer aanvaardbaar te maken. Het inzicht dat op deze manier verkregen wordt in de kenmerkende eigenschappen van de verschillende structuren, kan de analyse in veel gevallen vergemakkelijken. Het zal duidelijk zijn dat dit niet betekent dat nu alle analyseproblemen opgelost zijn. Wel is het mogelijk om nauwkeuriger aan te geven welke vormen van complexe argumentatie in de praktijk lastig te onderscheiden zijn en waardoor dit komt.

Zo valt op basis van de hierboven gegeven karakterisering van meervoudige en nevenschikking argumentatie te voorspellen dat het met name lastig zal zijn om meervoudige argumentatie van cumulatief nevenschikking argumentatie te onderscheiden. Wanneer de protagonist zijn argumentatie niet stapsgewijs, maar in één keer aanvoert, is het immers moeilijk uit te maken of hij erop anticipeert dat hij bepaalde argumenten zal moeten intrekken, of dat hij meent dat het ene argument het andere kan versterken. Daar komt nog bij dat het verband tussen de verschillende cumulatieve argumenten lossert is dan bij complementaire argumentatie, omdat het ene argument niet gezien kan worden als een middel om een specifieke tegenwerping tegen het andere argument te ontkrachten. Wanneer cumulatieve argumentatie uit een aantal sterke argumenten bestaat, wordt het verschil met meervoudige argumentatie dan ook erg klein.

De gegeven analyse van meervoudige argumentatie zal in sommige twijfelgevallen wel houvast kunnen bieden. Zodra namelijk duidelijk is dat het ene argument het andere overbodig maakt, of dat het ene argument alleen relevant is als het andere argument niet aanvaard wordt, mag ervan uitgegaan worden dat de argumentatie als meervoudig bedoeld is. Zo is de argumentatie in het volgende voorbeeld duidelijk meervoudig:

11. Ik kan die rode wijnvlek niet in je kleed gemaakt hebben, want die vlek zat er al in toen ik hier voor het eerst kwam, en ik drink nooit rode wijn. De informatie dat de spreker nooit rode wijn drinkt is alleen van belang wanneer de luisteraar het eerste argument, dat de wijnvlek al in het kleed zat voordat de spreker voor het eerst op bezoek kwam, niet aanvaardt.

Noten

1. Het inzicht dat er een direct verband bestaat tussen de reacties van de antagonist en de totstandkoming van een bepaalde structuur in de argumentatie van de protagonist is op zich niet nieuw. In de pragma-dialectische benadering van argumentatie wordt dit verband tussen complexe argumentatie en kritische reacties expliciet gelegd (zie bijvoorbeeld Van Eemeren en Grootendorst 1982: 262). Er is echter nog niet precies aangegeven welke kritische reacties precies tot het ontstaan van de verschillende argumentatiestructuren leiden.
2. Het afzwakken van een standpunt en het opnemen van een voorbehoud worden hier beschreven als twee mogelijkheden om een standpunt aan te passen in het licht van de kritiek. In het Toulmin-model worden modale termen (Qualifiers) en voorbehouden (Rebuttals) als aparte onderdelen van een complete argumentatie opgenomen (1958: 101). Toulmin maakt echter niet duidelijk dat als dergelijke elementen naar aanleiding van kritiek worden toegevoegd, dit inhoudt dat de spreker de kritiek aanvaardt in plaats van bestrijdt. Hij maakt namelijk geen onderscheid tussen kritiek-erkennende en kritiek-bestrijdende uitbreidingen van de argumentatie.
3. Alleen in de volledig geëxterniseerde discussiesituatie waar ik hier van uit ga, komt het ondernemen van meer dan één verdedigingspoging uiteindelijk neer op het naar voren brengen van enkelvoudige argumentatie. Omdat mijn doel is na te gaan wat de functie van elke argumentatieve uitbreiding is, ga ik er in mijn analyse vanuit dat de protagonist steeds alleen in reactie op expliciet naar voren gebrachte kritiek een argument aan zijn verdediging toevoegt. Wanneer de verdediging van de protagonist niet consequent wordt onderbroken door geëxterniseerde kritiek of twijfel van de antagonist, is het mogelijk om in één beurt een aantal alternatieve verdedigingspogingen te ondernemen, zonder dat hiervoor eerst argumenten hoeven te worden ingetrokken. In Snoeck Henkemans 1988 (93-95) ga ik nader in op het verschil tussen het naar voren brengen van meervoudige argumentatie in een expliciete en in een impliciete discussie.
4. Uit het feit dat de protagonist bereid is een nieuw argument te geven dat als aanvulling op het eerste argument dient, blijkt dat hij ook bij deze vorm van nevenschikkende argumentatie de kritiek van de antagonist tot op zekere hoogte als terecht erkent. Die erkenning leidt er echter niet toe dat hij zijn argument intrekt of zijn standpunt aanpast. Door een aanvulling te geven op zijn eerdere argument probeert hij aannemelijk te maken dat het eerste argument en het standpunt gehandhaafd kunnen blijven.
5. Pinto en Blair onderscheiden ook een derde type nevenschikkende argumentatie: de 'linked premiss set'. Hiervan is sprake als de argumenten elk afzonderlijk irrelevant zijn, dat wil zeggen samen één argument vormen. Deze vorm van nevenschikkende argumentatie heb ik niet in het overzicht van kritiekmogelijkheden en reacties opgenomen, omdat het expliciteren van impliciet gebleven onderdelen van een complete argumentatie mijns inziens geen reactie is op kritiek op de aanvaardbaarheid van een argument, maar een poging is het argument begrijpelijk te maken voor de antagonist. Pas wanneer de antagonist weet uit welke uitspraken de complete enkelvoudige argumentatie bestaat, kan de argumentatie op zijn aanvaardbaarheid beoordeeld worden.
6. Op het eerste gezicht lijkt de toevoeging van 'terwijl' aan zin 10a misschien geen onacceptabele zin op te leveren. Het is namelijk mogelijk om aan 10a een andere interpretatie toe te kennen: uit haar tegenstrijdige gedrag (blozen als hij iets tegen haar zegt, maar het wel steeds over hem hebben) blijkt dat ze verliefd is. Toch is het op grond van kennis van de wereld niet erg aannemelijk dat juist deze tegenstrijdigheid op verlicfheid zou wijzen.

Literatuur

- Eemeren, F.H. van, en R. Grootendorst
1982 *Regels voor redelijke discussies*. Dordrecht.
- Pinto, R.C., and J.A. Blair
1989 *Information, Inference and Argument. A Handbook of Critical Thinking*. (voorpublicatie)
- Snoeck Henkemans, A.F.
1988 'Meervoudige argumentatie in een redelijke discussie'. In: F.H. van Eemeren en R. Grootendorst (red.), *Taalbeheersing in Ontwikkeling*. Dordrecht.
- Toulmin, S.E.
1985 *The uses of argument*. Cambridge.